

**Aktorzy rozwoju gospodarczego
jako wytwór oddziaływań socjalizacyjnych
systemu społecznego.
Socjologiczna analiza zjawiska**

STRESZCZENIE

CEL NAUKOWY: Celem artykułu jest określenie społeczno-kulturowych uwarunkowań zaangażowania jednostki w proces rozwoju gospodarczego, wraz z wyeksponowaniem oddziaływań socjalizacyjnych systemu społecznego na aktorów społecznych.

PROBLEM I METODY BADAWCZE: Diagnoza socjalizacyjnych oddziaływań przebiegać będzie w dwóch etapach: konceptualnym i empirycznym. W pierwszym z wymienionych metodą analizy jest dyskusja pojęć i koncepcji, w drugim – studium przypadku (analiza biografii w kontekście historyczno-kulturowym oraz pojęć habitusu i roli społecznej).

PROCES WYWODU: Podstawową kategorią w niniejszej analizie jest pojęcie rozwoju gospodarczego, które przedstawione zostanie zarówno w odniesieniu do koncepcji ewolucyjnych, modernizacyjnych, jak i dialektycznych. „Rozwój gospodarczy” daje się rozpoznać jako proces osadzony w przestrzeni międzyludzkiej, dzieło aktorów społecznych, funkcjonujących w ramach systemu społecznego. Koncepcja na temat mocy socjalizacyjnej systemu zostaje przeanalizowana w odniesieniu do klasycznych już koncepcji oraz w kontekście przywołanej biografii, stanowiącej studium przypadku.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: Rozwój gospodarczy daje się poznać jako proces społecznie i aksjologicznie zakorzeniony, aktorzy procesu zaś jako wytwór kultury, historii i relacji społecznych. Konstatacja ta pozwala jednocześnie zadać pytanie o rolę uniwersytetu i szkolnictwa w kształtowaniu postaw przedsiębiorczych.

WNIOSKI, INNOWACJE, REKOMENDACJE: Ostatecznym wnioskiem i rekomendacją jest wyznaczenie doniosłej roli współczesnego uniwersytetu w formowaniu ducha gospodarczej inicjatywy.

→ **SŁOWA KLUCZOWE:** ROZWÓJ, PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ, SOCJALIZACJA, UNIwersYTET

ABSTRACT

The Actors of Economic Development as a Product of Socialisation Interactions of the Social System. Sociological Analysis of the Phenomenon

RESEARCH OBJECTIVE: The aim of the article is to determinate the social and cultural conditions of individual engagement in the process of economic development along with an exposition of socialisation impact of the social system on the social actors.

THE RESEARCH PROBLEM AND METHODS: A diagnosis of socialisation interactions will be carried out in two stages: conceptual and empirical. In the first one, the analysis method is a discussion on notions and concepts. In the second one – a case study (analysis of the biography in historical and cultural context and the concept of habitus and social role).

THE PROCESS OF ARGUMENTATION: A key category in this analysis is a concept of economic development that will be presented in relation to evolutionary, modernisation and dialectal concepts. The “economic development” can be recognised as a process embedded in the interpersonal space, a work of social actors functioning within a social system. The concept of socialisation power of the system is analysed in relation to the concepts, that have already become classic, as well as in the context of the above-mentioned individual biography constituting a case study.

RESEARCH RESULTS: The economic development can be recognised as a process that is rooted both socially and axiologically. The actors of the process are a product of culture, history and social relations in which they participate. At the same time, this statement allows to ask about the role of the university and educational system in shaping of the entrepreneurial mindset.

CONCLUSION, INNOVATIONS, AND RECOMMENDATIONS: An ultimate conclusion and recommendation is to determinate a vital role of the modern university in shaping the spirit of the entrepreneurial initiative.

→ **KEYWORDS:** **DEVELOPMENT, ENTREPRENEURSHIP, SOCIALISATION, UNIVERSITY**

Wprowadzenie

Temat „rozwoju” jest dziś wszechobecny. Staje się on ważnym elementem strategii krajowych i regionalnych. „Narracje rozwojowe” przenikają nawet do codziennego życia. Rzutuują na wybór ścieżki kształcenia, zawodu czy studiów. Jednocześnie rozwój bywa postrzegany jako siła zupełnie niezależna od jednostkowych starań. Tymczasem jest on procesem skomplikowanym, z jednej strony ufundowanym na aktywności aktorów społecznych, z drugiej – sterowanym systemową siłą.

Celem artykułu jest określenie społeczno-kulturowych uwarunkowań zaangażowania jednostki w proces rozwoju gospodarczego oraz wyjawienie roli systemu społecznego i instytucji pośredniczących (w tym uniwersytetu) w wykształceniu habitusu przedsiębiorcy.

Instrumenty i narzędzia badawcze

Artykuł ma charakter konceptualno-empiryczny. Pierwsza część pracy przyjmuje nie tylko formę teoretycznej dyskusji wokół zagadnienia rozwoju, ale jest także próbą skonstruowania naczelnego kategorii analitycznej. Jest nią pojęcie rozwoju gospodarczego. Druga część pracy koncentruje się na identyfikacji związku pomiędzy procesem socjalizacyjnym a zaangażowaniem aktorów społecznych w rozwój. Diagnostyce tej służy studium przypadku – analiza przykładowej biografii wybitnego przedsiębiorcy.

1. Rozwój jako proces społecznie i aksjologicznie zakorzeniony

Rozwój to zagadnienie skomplikowane, proces realizujący się w następujących po sobie etapach, wykazujących wzajemne powiązanie. To coś więcej niż pojedyncza zmiana czy też dająca się opisać w wyizolowany sposób modyfikacja. Rozwój jest „kategorią środka”, umieszczoną przez teorię socjologiczną pomiędzy „zmianą” i „postępem”. Jest sekwencją zmian wykazującą się: kierunkowością, przekształcalnością oraz immanentnością (Sztompka, 2010, s. 23). To również proces dający podzielić się na kolejne, następujące po sobie etapy, a także nurt pozostawiający po sobie ślad w postaci modyfikacji. Jednocześnie rozwój to zjawisko uposażone w siebie tylko właściwą autodynamikę (Sztompka, 2010, s. 23), przez co też jest pochodną tkwiących w systemie społecznym zasad. Zasady te określa właściwa dla systemu kultura.

Kultura przesądzać może zarówno o orientacji społecznej całości, jak również określać specyfikę jej funkcjonowania. William Ogburn (1964) wyróżnia dwa podstawowe typy społeczeństw: stagnacji i zmiany. Wylicza przy tym listę czynników, które dookreślają „orientację” społecznej całości. Społeczeństwa stagnacji (antyrozwojowe) cechują się m.in. dużym autorytaryzmem i przywiązaniem do przeszłości. Z kolei społeczeństwa zmiany (prorozwojowe) z ufnością spoglądają w przyszłość, są bardziej kosmopolityczne i demokratyzowane. Para badaczy: Ronald Inglehart i Miguel Basáñez (2016) wskazuje zaś na chronologiczne następstwo kultury: honoru, osiągnięć i radości. Każda z nich eksponuje wartość, wokół której formuje się cały system społeczny. Pierwsza z wymienionych eksponuje znaczenie tradycji, druga – postępu, a trzecia – harmonii i aksjologicznego zrównoważenia. Następstwo kultur oznacza zmianę „systemowej orientacji rozwojowej” i wyznaczenie właściwej dlań perspektywy socjalizacyjnej. Współczesne systemy stoją przed wyzwaniem wypracowania nowego zaplecza aksjologicznego dla trzeciego z wymienionych stadiów. Jest nim kultura radości, godząca w siebie postulaty poprzedników: kultury

honoru i osiągnięć. W jej perspektywie rozwój staje się „nurtem uczestnictwa”, w który włączają się aktorzy społeczni. Kultura radości uderza w typową dla ideologii osiągnięć atrofię więzi, a jednocześnie przeciwstawia się zgubnemu dla rozwoju tradycjonalizmowi. Dokonuje tym samym aksjologicznego i społecznego zakorzenienia procesu rozwojowego.

O społeczno-aksjologicznym zakorzenieniu rozwoju przesądza nie tylko, wskazana przez Ingleharta i Basáñeza, kategoria kultury radości, ale również synteza klasycznych ujęć socjologicznych. Rozwój w teorii socjologicznej dyskutowany jest w kontekście trzech paradygmatów: ewolucyjnego, modernizacyjnego i dialektycznego. Jednocześnie daje się ująć jako zjawisko wpisujące się w trzy linie analizy:

- żywiołowość lub uregulowanie;
- odpodmiotowanie lub upodmiotowanie;
- stymulacja aksjologiczna lub pragmatyczna.

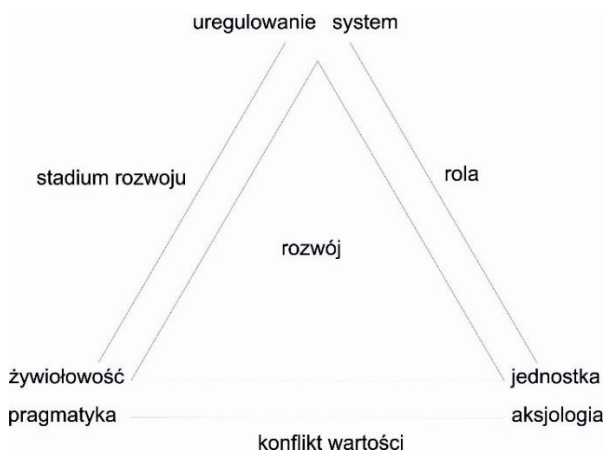
Z jednej strony proces rozwojowy daje się poznać jako trudna do opanowania siła oraz żywioł czy też mechanizm „[oderwany] od poziomu ludzkich działań i gdzieś nad ludzkimi głowami [zdażający] w kierunku założonego z góry ostatecznego finału” (Sztompka, 2010, s. 23). Z drugiej, jest wytworem intencjonalnej działalności człowieka, nurtem, w którym łączą się aktywności aktorów społecznych i „zapisują” jednostkowe biografie. To splot racjonalnych działań społecznych i usensowniona struktura działania (Weber, 2005, s. 52). Dychotomia żywiołowość – uregulowanie implikuje podział na odpodmiotowanie i upodmiotowanie. Rozwój „upodmiotowiony” jest dziełem zatomizowanych jednostek. Z kolei rozwój „odpodmiotowiony” to proces całkowicie pomijający jednostkowy czyn. „Upodmiotowienie” czy inaczej „refleksyjność” uposaża kategorię rozwoju we „współczynnik humanistyczny” (Znaniński, 1988). Dzięki niemu staje się zagadnieniem wręcz fenomenologicznym – może być badany z perspektywy podmiotów, które go tworzą (Szacki, 2012, s. 762). Jednocześnie rozwój to proces umieszczony pomiędzy dwoma zantagonizowanymi obszarami: aksjologią i pragmatyką. Z jednej strony potrzebuje on stymulujących jego przebieg wartości, z drugiej – jest nurtem realizacji potrzeb.

Kategoria rozwoju utrzymywana jest w wymienionych liniach dwubiegunowej analizy przy pomocy trzech pojęć: roli społecznej, stadium rozwoju i konfliktu wartości. Pierwsze z nich jest terminologiczną ofertą socjologicznego neoewolucjonizmu. Przedstawiciel nurtu – Talcott Parsons (1969) przyjmuje, że jednostka uczestniczy w procesie rozwojowym *per procura*, zredukowana do pozycji w strukturze. Wykonuje ona przypisaną jej przez system rolę. To ona podtrzymuje linię analizy rozpiętą między jednostką a systemem. Z kolei linia rozciągnięta między żywiołowością i uregulowaniem jest podtrzymywana przez pojęcie „stadium rozwoju”. Dostarcza go ujęcie modernizacyjne, którego kwintesencją jest podział dziejów i świata na etapy cywilizacyjnego awansu (Krzysztofek i Szczepański, 2002, s. 31-33). Każdy etap rozwoju oznacza tu przekształcenie na poziomie ekonomicznym, społecznym i kulturowym. Trzecia linia analizy (rozpięta pomiędzy aksjologią i pragmatyką) wspiera się na pojęciu konfliktu wartości. Daje się ono wyprowadzić z ujęcia dialektycznego. W perspektywie tej proces rozwojowy realizuje się poprzez spór wartości materialnych i ideacyjnych. Mechanizm dialektyki polega bowiem na postępie kierunkowym, który jest sumą cyklicznych

obrotów. W obrotach tych dochodzi do załamania i rewolucji. To cykl nieustannego dostosowania aksjologii do pragmatyki. Rozwój dialektyczny łączy w sobie także dwa typy relacji: uczestnictwo i kreację (Sztompka, 2010, s. 161). Podczas gdy kreacja oznacza swobodną aktywność jednostki, „uczestnictwo” jest uregulowaniem tej aktywności poprzez przymusową przynależność do kategorii społecznej.

Wyszczególnione linie analizy i właściwe im pojęcia budują trójkąt semantyczny pojęcia „rozwój”. Staje się „kategorią środka” (schemat 1). To proces dziejący się w przestrzeni międzyludzkiej i spinający w całość różne perspektywy.

Schemat 1
Rozwój jako „kategoria środka”

Źródło: opracowanie własne.

2. System społeczny jako narzędzie formujące działania aktorów społecznych

Rozwój jako „kategoria środka” jest dziełem aktorów społecznych, którzy realizują nie tylko własne zamierzenia, ale również podlegają wymogom systemowym. Całość społeczna wykazuje zdolność do „formowania” aktorów, a dzieje się to na dwa sposoby: po pierwsze, poprzez „dookreślenie” społecznych ról; po drugie, za sprawą oddziaływań socjalizacyjnych, w tym wpajania kulturowo określonego wzorca. Na „formowaniu przez rolę” koncentruje się T. Parsons (1969). Według tegoż badacza, jednostka podlega „prawu wzrostu wymagań”. Oznacza to, że zostaje zmuszona do nabywania umiejętności oraz wykonywania ról służebnych wobec systemu (Parsons, 1971, s. 306). Sposób i intensywność zaangażowania w działalność służebną jest jednak funkcją socjalizacyjnych oddziaływań i odbiciem wartości uznanych w systemie społecznym za ważne.

Kultury różnią się między sobą modelami aksjologicznymi i związanymi zeń narzędziami socjalizacji. Shumel Eisenstadt (1973) przekonuje, że świat daje podzielić się na dwa typy cywilizacji: aksjalne i nieaksjalne. Tylko w pierwszych z wymienionych napięcie między światem materialnym i duchowym doprowadza do zdynamizowanego rozwoju i formuje jednostki aktywne (Eisenstadt, 2009). Całość społeczna, według Eisenstadta, rozwija się poprzez dostosowanie zaplecza instytucjonalnego do ontologicznej wizji rzeczywistości (Eisenstadt, 2009, s. 35), a porządek transcendentálny, oddziałując na świecki, skutkuje uruchomieniem mechanizmów rozwojowych (Eisenstadt, 2009, s. 37-39, 42-43). W przypadku kultur protestanckich najważniejszą ideą socjalizacyjną, odpowiadającą za dopasowanie porządku świeckiego do transcendentálnego, była predestynacja. Za jej pomocą koncepcja *Beruf* została przesycona wyobrażeniem religijnym (Weber, 1994). Z kolei narzędziem socjalizacyjnym judaizmu był nakaz „świętobliwego bogacenia” i „układania życia wedle umowy” (Sombart, 2010). David S. Landes (2005) zauważa jednak, że „wyznawcy wszystkich religii, a także bezwyznaniowcy, mogą wyrosnąć na ludzi racjonalnych, sumiennych, uporządkowanych, wydajnych, schłudnych (...)” (Landes, 2005, s. 208). Przekonuje on jednocześnie, że nie należy przeceniać znaczenia predestynacji. Zwrócić uwagę trzeba raczej na inne „kulturowe wynalazki protestantyzmu”, np. powszechną naukę czytania (Landes, 2005, s. 207).

Pozawyznaniową linię analizy podtrzymują inni badacze. Ronald Inglehart (2003, s. 152) zauważa, że rozwój związany jest nie z trwaniem, ale z odchodzeniem od wartości tradycyjnych. Z kolei argentyński badacz – Mariano Grandona (2003, s. 101-102) – dokonuje rozróżnienia na wartości wewnętrzne i instrumentalne. „Wartości pchające ludzi do ciągłego inwestowania – argumentuje (Grandona, 2003, s. 103) – nie mogą mieć charakteru ekonomicznego, gdyż wraz z osiągnięciem gospodarczego sukcesu zaginąłyby po nich wszelki ślad”. Empirycznych dowodów na związek aksjologii z aktywnością gospodarczą jednostki dostarczają także badania Ericha Fromma i Malcolma Maccobiego (1970). Badacze ci na podstawie analiz przeprowadzonych pośród mieszkańców meksykańskiej wsi Los Maroles wnioskuje, że postfeudalna kultura hiszpańskiego konkwistadora wykształciła nieproduktywny charakter społeczny (Fromm i Maccoby, 1970, s. 69-121). E. Hagen opisuje zaś system socjalizacyjny Birmy i Javy – społeczeństw skrajnie tradycjonalistycznych, gdzie dominuje całkowicie antyrozwojowa osobowość autorytarna. David McClelland (1962) dowodzi z kolei tezy na temat siły oddziaływań socjalizacyjnych na podstawie badań historyczno-porównawczych. Jego zdaniem istnieje silny związek między funkcjonującą w kulturze narracją i wzrostem gospodarczym. Dowodzi on, że okresy koniunktury gospodarczej poprzedzone są zawsze kulturową narracją „pięcia się w górę”, która wykształca przychylną rozwojowi osobowość (McClelland, 1973, s. 169).

Relacja osobowość – gospodarka daje się zidentyfikować również w polskich uwarunkowaniach. Bada ją m.in. Janusz Hryniewicz (2012). Uczony ten przekonuje, że osobowość może być zarówno przyczyną, jak i skutkiem zmian gospodarczych. Jednocześnie zaważa, że zagadnienie rozwoju wymaga uwzględnienia czynników pozaekonomicznych: systemu wykształcania i mobilizacji społecznej. Pierwszy z nich wpływa na rozwój bezpośrednio poprzez działanie oświatowych placówek, drugi zaś kształtuje „charakter

społeczny”, ściśle związany z kulturą ekonomiczną regionu (Hryniiewicz, 2000, s. 54-55). Kultura ta wykształca się w toku „długiego trwania”. Według Jacka Kochanowicza (2000b, s. 18) przesądzają o niej dwie kategorie zjawisk. Są to trwałe dyspozycje grup i jednostek, schematy poznawcze, modele postępowania (habitusy) oraz poglądy „na temat tego, jak powinno być zorganizowane życie gospodarcze” (Kochanowicz, 2010b, s. 18). Kultura ekonomiczna funkcjonuje na dwóch poziomach: socjalizacyjnym (w procesie internalizacji wzorca zachowań) oraz ideowym (w reprodukcji kultury wyartykułowanej) (Kochanowicz, 2010b, s. 19). „Jednostka – przekonuje Norbert Elias (2006, s. 1069) – (...) nie ma wielkiego wyboru. Przychodzi na świat, zastając określony porządek oraz określone instytucje i jest z większym albo z mniejszym powodzeniem przez nie uwarunkowana i do nich przystosowana”. Jest zdana na zależności, w których rodzi się i rozwija (Elias, 2006, s. 1073).

Fundamentem polskiej kultury ekonomicznej i gospodarczego habitusu było sarmackie szlachectwo i związana z nim instytucja gospodarza – folwark. Typowy dla niej antyintelektualizm, akcentujący radość życia i przekonanie o własnej narodowej wyższości, stał się ideologicznym zapleczem antymodernizacyjnej instytucji gospodarczej (Hryniiewicz, 2004, s. 213). Uwarunkowania historyczne i kulturowe znajdują też odbicie w biografjach wielkich przedsiębiorców. Nie zawsze jednak ich treścią jest habitus sarmaty.

3. Biografia jako zapis uczestnictwa w procesie rozwoju gospodarczego

O znaczeniu indywidualnej biografii w wyjaśnieniu procesu rozwojowego jako pierwszy pisał antropolog Homer Barnett (1956). Przekonywał on, że o akceptacji najważniejszych dla rozwoju innowacji decyduje moment w życiu jednostki. W sposób podobny spojrzeć trzeba na biografie wybitnych przedsiębiorców, które są nie tylko nośnikami indywidualnych planów i zamierzeń, ale również zapisem systemowych oddziaływań, w tym habitusów.

Przykładem „przedsiębiorczej biografii” jest życiorys Leopolda Kronenberga, wybitnego polskiego kapitalisty. Urodził się on w 1812 r. w Warszawie, w rodzinie żydowskiej o mocnych tradycjach religijnych (Żor, 2011, s. 36). Ojciec Leopolda – Samuel, trudnił się kupiectwem. Zajmował się dostawami dla wojsk, przemysłu i bankierstwem. Był istotną figurą w ówczesnej warszawskiej burżuazji. W 1808 r. zerwał z żydowską tradycją i stał się członkiem loży masońskiej, a w 1845 r. ochrzcił swego syna, nadając mu imię Leopold (Żor, 2011, s. 38-40). Samuel pozostawał pod silnym wpływem żydowskiego oświecenia – haskali. W tym nurcie ideowym wychował też nowe pokolenie Kronenbergów. Haskala podniosła rangę kształcenia i postulowała produktywizację społeczności żydowskiej. Krzewiła również miłość ojczyznianą i nawoływała do walki z zacofaniem i ciemnotą. Jednocześnie nie rezygnowała z obrony żydowskiej tożsamości (Żor, 2011, s. 45-50).

Leopold stał się spadkobiercą dzielności handlowo-bankierskiej ojca. W wieku 16 lat podjął studia w Instytucie Politechnicznym w Warszawie, a rok później trafił do Hamburga, gdzie rozpoczął naukę bankierstwa i nawiązał kontakty z rodziną i międzynarodową

finansjerą. W roku 1845 ożenił się z przechrzczoną w obrządku reformackim żydówką (Żor, 2011, s. 64-67). Podbudowa religijna kronenbergowskiej przedsiębiorczości została w ten sposób wzmocniona. Z jednej strony legitymizował ją (pochwalający bogactwo) judaizm i haskala, z drugiej – protestancki etos pracy i właściwa mu asceza.

Działalność przedsiębiorcza Kronenberga była niezwykle szeroka. Podejmował się on wielu inicjatyw, które pozwalały mu realizować zaczerpniętą z haskali misję cywilizowania. Działalność jego jednocześnie przypadła na czasy, w których poszukiwany był sposób na wybiecie się na niepodległość. Kronenberg był zarazem jednym z przywódców „białych” w okresie powstania styczniowego, jak i człowiekiem interesu, zmuszonym do współpracy z rosyjskimi władzami (Żor, 2011, s. 78).

Dla Kronenberga typowa była wielobranżowość. Po powstaniu Kronenberg zarabiał na monopolu lub realizacji zleceń rządowych (Żor, 2011, s. 95). Później dołączył do awangardy rewolucji przemysłowej. Zajmował się cukrownictwem, bankowością, górnictwem, rolnictwem i inwestowaniem w kolej. Udział Kronenberga w budowie trakcji przypada na lata 1869-1876. Wtedy też inicjatywa ta budziła szereg zaostreżeń. Równoległe z koleją Kronenberg rozwijał działalność bankierską i pracował nad reformą Banku Polskiego (Żor, 2011, s. 230). Do podjęcia bankowej inicjatywy zdopingowało go przekonanie, że szans dla Królestwa trzeba szukać w sferze gospodarczej (Żor, 2011, s. 244-227).

Działalność przedsiębiorcza Leopolda Kronenberga daje się rozpoznać z jednej strony jako realizacja własnych interesów osobistych, z drugiej – jako uwarunkowana pozaekonomicznie cywilizacyjna reforma. Biografia Kronenberga jest ciekawą mieszanką tego, co osobiste i ojczyźniane, żydowskie, protestanckie i polskie. Odbija się w niej habitus haskali, dodatkowo wzmocniony protestancką ideą predestynacji i żydowską misją bogacenia się „w celach wyższych”. Gospodarczą inicjatywę Kronenberga wspomaga zwrot ewangelicki. Jednocześnie przedsiębiorczość Kronenberga realizuje się w określonych uwarunkowaniach historycznych i światopoglądowych. Daje się przez to poznać jako pozytywistyczny sposób na niepodległość.

Wyniki analizy: rola współczesnych instytucji socjalizacyjnych

Przedstawiona analiza jest dowodem na to, że rozwój jest procesem uczestnictwa, który wspiera się na jednostkowym zaangażowaniu i realizuje w ramach wyznaczonych przez systemowe uwarunkowania. Zaangażowanie w rozwój jest efektem nie tylko jednostkowych aspiracji, ale również skutkiem socjalizacyjnych oddziaływań, wychowania w określonych uwarunkowaniach kulturowych. Dla gospodarczej inicjatywy fundamentalny jest habitus – system trwałych dyspozycji przekazany w procesie kształcenia. Internalizacja wzorca przedsiębiorczości odbywa się początkowo w grupach pierwotnych (rodzina, rówieśnicy), a później we wtórnych, m.in. instytucjach oświatowych. Na nich też spoczywa odpowiedzialność za rozbudzenie „ducha przedsiębiorczości”.

W tym też kontekście trzeba dyskutować o przyszłości współczesnego uniwersytetu, niezwykle ważnej instytucji specjalizacyjnej we współczesnym świecie. Stanowi ona

nie tylko rodzaj pośrednictwa między etapem nauki i aktywności zawodowej, ale także pomost pomiędzy światem aksjologii i pragmatyzmu (Zdun, 2016, s. 276). To także ostatni etap intelektualnego i moralnego formowania, który przygotowuje do podjęcia zawodowych ról.

Uniwersytet funduje się na wartościach fundamentalnych dla samej przedsiębiorczości. Te wartości to wolność, prawda, racjonalność i wiedza (Stróżewski, 1992, s. 23). Akademia jako „królestwo wartości” dostarczać powinna nie tylko praktycznych umiejętności pracy czy też prowadzenia gospodarczej inicjatywy, ale także winna krzycić *entrepreneurial spirit*. Duch przedsiębiorczości opiera się bowiem na tych samych wartościach co uniwersytet. Wymaga on swobody działania (wolności), kalkulacyjności (racjonalności), wiedzy i uczciwości (prawdy). W tym też sensie jest inkubatorem przedsiębiorczości *par excellence* i kreatorem zbawiennych dla systemu społeczno-gospodarczego ról. Wszystko to sprawia, że celem współczesnego uniwersytetu nie może być ślepa realizacja wymogów efektywnościowych. Uniwersytet powinien przyjąć na siebie rolę instytucji socjalizującej. To w jego murach formować się musi właściwy dla gospodarczej inicjatywy habitus (Zdun, 2016, s. 276).

Wnioski i rekomendacje

Rekomendacje końcowe sprowadzić można do trzech spostrzeżeń. Po pierwsze, zauważyć trzeba, że rozwój analizować należy w sposób wolny od szkodliwych poznawczo redukcjonizmów. Wtedy tylko rozumiany będzie jako obszar uczestnictwa, a nie siła działająca „ponad głowami” aktorów społecznych. Po drugie, udział jednostki w rozwoju ujmować należy przy pomocy kategorii roli i habitusu. Uwydatniają one fakt, że jednostkowe zaangażowanie w gospodarczą inicjatywę ma podwójne umocowanie: w indywidualnych potrzebach i systemowych uwarunkowaniach. Po trzecie, wskazać należy na zasadniczą, współczesną instytucję socjalizowania do przedsiębiorczości. Jest nią uniwersytet, który choć coraz częściej podejmuje temat „edukacji do przedsiębiorczości” (Wach, 2016, s. 14-16), to wciąż wymaga dopingu do społecznego zaangażowania.

BIBLIOGRAFIA

- Barnett, H. (1956). *Innovation: The Basis of Cultural Change*. New York: McGraw-Hill.
- Basáñez, M.E. i Inglehart, R. (2016). *A World of Three Cultures: Honor, Achievement and Joy*. Oxford: Oxford University Press.
- Eisenstadt, S. (2009). *Utopia i nowoczesność. Porównawcza analiza cywilizacji*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza.
- Elias, N. (2006). Przymus społeczny jako przymus wewnętrzny. W: K. Jasińska-Kania, L.M. Nijkowski, J. Szacki i M. Ziółkowski (red.), *Współczesne teorie socjologiczne*. Warszawa: Scholar, 1068-1082.
- Fromm, E. i Maccoby, M. (1970). *A Social Charakter in Mexican Village. A Socio-Psychoanalytic Study*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, Inc.

- Grandona, M. (2003). Kulturowa typologia rozwoju gospodarczego. W: L.E. Harrison i S.P. Huntington (red.), *Kultura ma znaczenie. Jak wartości wpływają na rozwój społeczeństw*. Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka, 101-116.
- Hagen, E. (1962). *On the Theory of Social Change. How Economic Growth Begins*. Homewood, Illinois: The Dorsey Press. INC.
- Hryniewicz, J. (2000). Endo- i egzogenne czynniki rozwoju gospodarczego gmin i regionów. *Studia Regionalne i Lokalne*, nr 2(2), 53-77.
- Hryniewicz, J. (2004). *Polityczny i kulturowy kontekst rozwoju gospodarczego*. Warszawa: Scholar.
- Hryniewicz, J. (2012). Gospodarka i osobowość w epoce przełomu postindustrialnego. *Studia Socjologiczne*, 2(205), 81-100.
- Inglehart, R. (2003). Kultura a demokracja. W: L.E. Harrison i S.P. Huntington (red.), *Kultura ma znaczenie. Jak wartości wpływają na rozwój społeczeństw*. Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka, 146-168.
- Kochanowicz, J. (2010). Duch kapitalizmu na polskiej peryferii: perspektywa historyczna. W: J. Kochanowicz i M. Marody (red.), *Kultura i gospodarka*. Warszawa: Scholar, 21-51.
- Kozielecki, J. (2002). *Transgresja i kultura*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Krzysztofek, K. i Szczepański, M.S. (2002). *Zrozumieć rozwój. Od społeczeństw tradycyjnych do informacyjnych*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- McClelland, D. (1961). *The Achieving Society*. Princeton: Van Nostrand, New York.
- McClelland, D. (1973). *Business Drive and National Achievements. Social change. Sources, Patterns, and Consequences*, red. E. Etzioni-Halevy i A. Etzioni. New York: Basic Books, INC. Publishers, 161-174
- Ogburn, W.F. (1964). *On Culture and Social Change*. Selected papers. Edited and with an Introduction by Otis Dudley Duncan. Chicago: University Press Chicago.
- Parsons, T. (1969). *Struktura społeczna a osobowość*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Parsons, T. (1971). *The Systems of Modern Societies*. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Sombart, W. (2010). *Żydzi i życie gospodarcze*. Warszawa: IFiS PAN.
- Spencer, H. (1972). *On Social Evolution*. Chicago: University of Chicago Press.
- Stróżewski, W. (1992). *W kręgu wartości*. Kraków: Znak
- Szacki, J. (2012). *Historia myśli socjologicznej. Wydanie nowe*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Sztompka, P. (2010). *Socjologia zmian społecznych*. Kraków: Znak
- Wach, K. (2016). Edukacja w zakresie przedsiębiorczości: potencjał dydaktyczny polskich uniwersytetów. *Horyzonty Wychowania*, 15(35), 11-28.
- Weber, M. (1994). *Etyka protestancka a duch kapitalizmu*. Lublin: Wydawnictwo TEST.
- Zdun, M. (2016). Przedsiębiorczość aksjologicznie uwarunkowana jako wyzwanie dla uniwersytetu. *Horyzonty Wychowania*, 15(35), 267-282.
- Znaniecki, F. (1998). *Wstęp do socjologii*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Żor, A. (2011). *Kronenberg. Dzieje fortuny*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Copyright and License

This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivs (CC BY- ND 4.0) License
<http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>